

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозоғистон» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагинова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	Максимова Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinary terms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

құрыстанып отырады). *Қырық қазанның құлағын тістеді* (қыдырымпаз кісі туралы айтылады). *Қырық кемпірдің қылауынан жиылған қырық ру* (әр түрлі), *қырық жілік болғыр* (қарғыс, сойылғыр деген мағынада); *Қырық жамау* – 1) тозығы жеткен, ескі бұйым туралы айтылады, 2) назалы, ренішті; *қырық пышақ болады* (таласып-тармасты) араздасты, жанжалдасты, соғысты; *қырық пышақ қылды* (біреуді біреуге айдап салды, араздастырды); *қырықтың қылауынан* (өзгеше жаратылған, көп асылдың сынығы); *қырық кісі бір жақ, қыз балаға қырық жерден тыйым*, т.б. тіркестер молынан кездеседі.

Жоғарыда көрсетілген фактілер «қырықтың» қазақ, өзбек ұғымында жай ғана емес, белгілі дүниетанымдық, сонымен қоса киелі мәні де бар мәдени құбылыс екенін дәлелдесе керек.

Қорыта келе, белгілі бір тарихи кезеңдер мен оқиғалар екі тілдегі фразеологизмдердің қалыптасуына өз ықпалын тигізгені анық. Себебі қазақ және өзбек тілдеріндегі фразеологизмдер – тарихтағы түрлі оқиғалардың, жағдайлардың ізі қалған сөз тіркестері. Бастапқыда этносқа ортақ болған ұғымдар уақыт өте келе әрбір ұлттың мәдени дамуы барысында өзгеріп, біртіндеп семантикалық тұрғыдан өзгерістерге ұшырап, бөлініп кеткен. Ал жалпы алғанда, шығу тегі бір, бір ортада өсіп, уақыт өте жан-жаққа тараған түркі халықтарының тек тілі ғана емес, сондай-ақ олардың рухани-мәдени болмысы мен ғылыми қасиеттері де ортақ деп айтуға болады. Бұл ортақтық пен ұқсастықтың негізі – халық даналығының ұйытқысы есептелетін тұрақты тіркестерде жатыр, олар түркі әлеміне ортақ мұра болып табылады. Яғни, қазақ және өзбек тілдеріндегі көптеген фразеологизмдердің тарихи түпкі негізі түркілік мәдени қордан алынған және әр халықтың тарихи даму барысында осы ортақ негізден жекелеген нұсқалар жасалған. Сонымен, көне тамырлы фразеологиялық қор – халықтың этномәдени тарихы, тілдік процестері мен тілдік шығармашылығы туралы құнды «ақпарат» көзі. Себебі, тарихтың өзегін жалғастық, мұрагерлік құрайды деген ұғымға сүйенсек, мәдени мұралардың сақталуы, танылуы, қабылдануы және шығармашылықпен дамуы тілдік ақпарат арқылы жүзеге асады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Сейілхан А. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні: Фил. ғыл. канд. дисс.– Алматы, 2001. – 154 б.
2. Кеңесбаев І. Жеті, үш, тоғыз, қырықпен байланысты ұғымдар // Қазақ ССР ҒА хабарлары. Филология сериясы. №4/26/. – Алматы, 1946. – 3-14 б.
3. Құран Кәрім. – Алматы: Жазушы, 1991. – 1163 б.
4. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. – М.: МГУ, 1980. – 365 с.
5. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1977. – 712 б.
6. Рахматуллаев Ш. Узбек тилининг қисқача фразеологик лугати. – Тошкент: Фан, 1966.

ӘОЖ 81'22

К.ОРАЗАЛИННИҢ ТІЛДІК ТҰЛҒАСЫН ТАНУ МӘСЕЛЕСІ

Оразалина Алима Амиртаевна

didarorazalina31@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ қазақ тіл білімі кафедрасының 2-курс магистранты,
Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – п.ғ.д., профессор Ш.Қапантайқызы

Тілдік тұлға – өз ана тілін түрлендіруші, байытушы және оны дамытушы. Дүниетанымдағы кеңістікті тілдік астармен әдіптеу, сөзді ойната білудің шеберлік үлгісін беру –

тілдік тұлғаға тән бірегейлік. Адаммен байланысты тілдің қолданылу мәселесі әрқашан тіл туралы ғылымға тән болды. Қазіргі тіл білімінде ол «тілдік тұлға» ұғымы тұрғысынан қарастырылады. Аталмыш зерттеу тәсілінің пайда болуының тарихи алғышарттарын Вильгельм фон Гумбольдт, И.А. Бодуэн де Куртенэ еңбектерінде көруге болады. «Тілдік тұлға» термині алғаш рет В.В. Виноградов 1930 жылы өзінің «О художественной прозе» еңбегінде қолданып, ғылыми айналымға енгізді. «Тілдік тұлға – ұлт тілі мен мәдениетінен толық ақпарат меңгерген тілдік-мәдени құзірет иесі. Ол ұлттық, аймақтық, әлемдік мәдениет ақпаратын меңгеруіне байланысты деңгейлерден тұрады. Тілдік мәдениет құзірет иесі (сатылы деңгейіне сәйкес) ұлттық реңктегі тілдік белгілер мағынасын арнайы сараптама көмегінен жалпы мағынасын түсінуге қабілетті» [1]. «Тілдік тұлға – прототип, сондықтан оның когнитивтік моделі концептілік құрылымы деңгейінен айқын көрінеді. Прототип – типтік бейне, сондықтан ол тілдік мазмұнмен ұштасады, екеуі бірігіп келіп семантика өзегін құрайды» [2].

Ю. Караулов бойынша тілдік тұлғаның үш деңгейі болады [3]. Бірінші *вербалды-семантикалық* деңгейде автордың өзіндік сөз қолданысы, әр түрлі образдар көрінісінің қолданылу дәрежесі, тілдік тәсілдер, сема ерекшеліктері анықталады. Екінші *когнитивтік деңгейде* тілдік тұлғаның сөздік қоры ғана айқындалмайды, сонымен бірге коммуникативтік танымдық аспектілері қамтылады. Бұл деңгейде өзіндік қолданыстар: метафоралар, мақал-мәтелдер, қанатты сөздер, фразеологизмдер айқын көрініс табады. Үшінші *прагматикалық (мотивациялық) деңгейде* сөйлесімнің жүйелік қасиеттері тілдік актілер негізінде айқындалады.

Тілдік тұлғаны зерделеу кезінде төмендегі төрт параметр негіз қалаушы деп танылатындықтан, нақты тілдік тұлғаны зерттеу лингвистикалық талдауды да, сол сияқты осы тілдік тұлға үшін оның қалыптасуына елеулі әсер етуі мүмкін экстралингвистикалық ерекшеліктерді де қарастыруды қажет етеді:

- тұлғаны қалыптастырған әлеуметтік орта;
- тілдік тұлға өкіл болып табылатын этностың қалыптасуының тарихи жағдайлары;
- жеке психологиялық ерекшеліктері;
- қарым-қатынас және ақпарат алмасу құралы болып табылатын таңбалық жүйелік құрылымдық құбылыс ретінде тілдің өзі.

Осылайша, зерттеуші тілдік тұлға әлеміне ене отырып, жоғарыда аталған факторларды ескере отырып, оны белгіленген қағидаларға, жеке құзыреттілікке, тілдік интуицияға сәйкес қайта жаңғыртады. [4]

Тілдік тұлға мазмұны кең құндылықтар жүйесі, мәдениеттанушы бірлік және жеке тұлғалық компонент ретінде көрініс табады. Тілдік тұлға қалыптасуына тиіс алғышарттар – ұлттық тәрбие, ұлттық тілдегі өлшемдер, мәдени ақпарат (салт-дәстүр, әдеп-ғұрып), рухани сана (дін қағидалары), үлгі тұтатын тұлғалар, озық білім жүйесі, тектілік интеллектісі. Міне, осы қасиеттерді бойына жинаған индивид, саналы адам дәрежесінен тұлға, одан әрі тілдік тұлға дәрежесіне көтеріле алады. Тілдік тұлғаның өзінің болмысына сәйкес қалыптастырған, енгізген сөз саптауы, көзқарасы эталондық сипат дәрежесіне көшеді де оның тілі зерттеу арқауы бола бастайды.

Майдангер жазушы, абайтанушы ғалым, Мұхтар Әуезовтің шәкірті Кәмен Оразалиннің тілдік тұлғасын тану үшін жазушы шығармашылығының тіліне үнілеміз. Бұл жазушы шығармаларындағы сөздерге толық талдау жасауға, мағыналық реңктерін айқындауға, тілдік бірліктердің автордың сөз саптауында айшықтала бедерленуін, түрленуін көрсетуге мүмкіндік береді. Қаламгер шығармашылығында суреттелген әдеп-ғұрып, салт дәстүр көріністері, ұлттық ерекшеліктер, тілі мен діні автордың әдебиет әлеміндегі өзіндік соны жолын көрсетеді.

Жазушының тілдік тұлғасын танудың елеулі қыры – автордың танымы мен жазушы тілдік тұлғасын сипаттайтын авторлық (оказионалдық) сөз қолданыстары. К. Оразалиннің сөз өнеріндегі авторлық тілдік әлеуетін ашып көрсету – ұлттық болмыс пен халықтың дүниетанымын

тануда маңызы ерекше. Жазушы тілдік тұлғасын сипаттайтын авторлық сөз қолданыстары жазушының жеке танымына, субъективтік көзқарасына, әлемді бейнелеу ерекшелігіне негізделеді.

Тілдік тұлға ұғымы автор модальдылығы, автор бейнесі категорияларымен тығыз байланысты.

«Автор бейнесі» – көркем әдебиет тілінің ішкі сапалық қасиеттері мен заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік беретін категориялардың бірі әрі негізгісі» [5]. Автор бейнесі шығармада тілдік құралдар арқылы жасалады, бірақ оқырманның санасында қалыптасады, оны өзінің санасында туғызады. Ол автордың көмегімен, кейде оның ырқынан тыс қалыптасады. Демек, автор бейнесі оқырманның қабылдау аймағына жатады.

В.В.Виноградов «автор бейнесін» былай түсіндіреді: «Шығарманың идеялық бағыты, ойтүйіні, көркем мазмұны, -дейді ғалым, - кейіпкер бейнелерін құруынан, олардың қарым-қатынастары мен байланыстарынан, баяндау мен диалогтың құрылысынан және солардың бәрінің басын біріктіретін автор стилінен, тұтас шығарманың композициялық бірлігінен жасалатын автор бейнесінің құрылымынан көрінеді». «Тілдік құралдарды сұрыптап, таңдап орналастыру нәтижесінде жүзеге асатын түрлі экспрессивтік-стильдік бояулар, бағалаулар мен олардың сипаты шығарманың идеялық мәні, суреткердің талғам-талабы, шығармашылығы туралы түсінік береді. Ал мұның бәрі шығарманың стильдік бірлігін белгілейтін автор бейнесінің тілдік құрылымында көрініс табады» [6].

В.Б.Катаев пікірінше: «В.В.Виноградов, Г.А.Гуковский, Ю.М.Лотман т.б. еңбектерінде көркем шығарма мәтінін зерттеуде көркем шығармада сыртқы объективті болмыстың бейнеленуін ғана емес, оны бейнелеуші субъектінің, яғни автордың өзінің бейнеленуіне де көңіл аударыла бастады. Өйткені көркем мәтіннің ешбір жағы автордың көкірек көзінің сүзгісінен өтпей жасалмайды. Шығармасында автор сыртқы әлемді жай ғана сипаттамайды, өзі де сипатталады. Көркем шығарманың эстетикалық, танымдық мәнінің сыры осында жатса керек» [7].

Осыдан келе «автор бейнесі» дегенде өзара байланысты мынадай екі ұғымды саралай аламыз:

- 1) шығарманың субъектісі, яғни, шығарманың көркем-идеялық көзқарастармен ұласқан өзіндік көркемдік әлемін туғызушы субъект;
- 2) көркем шығарманың ұйымдастырушылық орталығы болып табылатын тілдік құрылымы.

Автор модальдылығы автордың мәтіндегі хабарланған жайға көзқарасы, қатынасы, ұстанымы, оқырманға жеткізуге бағытталған өзіндік құндылықтары ретінде анықталады. Көркем мәтінде мәтін модалдылығы лексикалық, грамматикалық, синтаксистік және прагматикалық құралдар арқылы жүзеге асады. Авторлық модалдылық категориясы автордың жеке ерекшеліктерімен, оның аксиологиялық көзқарастарымен, эмоциялық-этикалық өзгешелігімен, әрі авторлық бағалаумен анықталады.

Модалдылықты жұмсалым грамматикасында функционалды-семантикалық өріс тұрғысынан қарастыратын еңбектерде сөйленім деңгейінде былай танылады: «сөйленім мазмұнындағы объективтік байланыстарды (объективтік модалдылық) және сөйлеуші көзқарасы тұрғысынан осы сөйленімнің мазмұнының айқындылық дәрежесін (субъективтік модалдылық) білдіретін тілдік категория» [8]. Көркем мәтінде модальдылықты білдіретін тілдік бірліктер жеке-жеке емес, тұтастықта қаралады. Мысалы:

Үй ішіндегі көптен бергі үнсіздікті өзі де ұнатыңқырамай отырған ол ашуына әбден булығып барып бетін Қасымбекке түзеді:

- Сен орыстың тілін ғана үйреніп, жүрегін үйрене алған жоқ екенсің. Кеше марқұм болған Абай орыстың жүрегін ұққан. Орыстың тілін білген мұсылман баласы аз ба, соның бәрі

шоқынып жатыр ма екен? Сен алдымен мұсылманның жақсысы болшы, сонан соң сені басқа жұрт өз-өзінен хан көтереді. Хазретті сыйламайтын қалада кім бар?... Ол неліктен?

Әуез қаншама ашуланған кезінде де даусын көтеріп, шалағайлыққа баратын жан емес. Алғашқы сөзінен соңғы үні жайдақ тартып, біраздан кейін жаңағы ашуланған қалпын ұмытып қалған тәрізді. Міне, ол бір Қасымбекке ғана емес, жастар, жігіттерге де көз қиығын сала байырғы қалпымен өсиет айтып отыр.

- Абай жақсы болғанда елінен безіп пе екен? Осы шаһардың бізге үйіліп-төгіліп жатқандары кімдер? Соның бәрі дінсіз деймісің? Әлде олардың тілеу-ниеті жоқ па? Абай сені «орысша оқыт» дегенде қазақ екендігін танысын деген. [9]

Берілген мәнмәтіннен көріп отырғанымыз, мәтіндегі модальдық мәндер тек модаль сөздер мен рай категориясы арқылы берілмейді, сонымен қатар сұраулы сөйлемдер, интонация, автор қолданысындағы пунктуация арқылы да көрініс табады. Мұнда сұраулы сөйлемдер өзіне тиісті сұраулық мағынаны меңзеп тұрған жоқ. Көркем мәтінде сұраулы сөйлемдер сұрақ-күдік, сұрақ-құптау, сұрақ-болжау т.б. модальді реңктерді білдіріп, мәтіндегі басқа сөйлемдермен мағыналық, құрылымдық байланыста болады.

Көркем мәтіндегі автордың бейнесін, авторлық модальдылық категориясын қарастыру үшін мәтіндегі тілдік бірліктердің функциясына талдау жасалынады. Мұндай талдау автордың стильдік ерекшеліктері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Тұлға – шығарманы жасаушы, сонымен қатар тарихтың, мәдениеттің әрі өнімі, әрі субъектісі. Адамның қажеттілігі таным, ойлау және қарым-қатынас құралы болып табылатын тіл арқылы қанағаттандырылады, сол себепті тұлға тіл арқылы, яғни тілдік тұлға ретінде ашылуы керек. Тілдіктұлғаның қуаты – сөзінен, ойы қоғамдық ісінен көрінеді, ал психологиясы – ұлт перзенті ретінде халқын сүюі сезімімен өлшенеді. Тілдік тұлға сипатынаену мақсатты түрде жүзеге аспайды. Оның дамуына қозғаушы күш, яғни ұлттық сезімнен немесе табиғи дарынның қабілетінен туған ішкі жағдайлар әсер етеді.

Тілдік тұлға ұғымы қарым-қатынас үдерісінің тиімділік дәрежесін анықтайтын және тілдің коммуникативті қызметін барынша толық жүзеге асыруға мүмкіндік беретіне дәуір кең сипаттамаларды қамтиды. Сөйлеушінің мәртебесі жеке тұлғаның тілдік санасында оның барлық сөйлеушілеріне бірге тән, сонымен қатар тек осы субъектіге ғана тән, сөйлеу әрекетін жүзеге асырудағы жеке потенциал иесінің белгілі бір жиынтығының болуын болжайды. Осылайша, біз тілдік тұлға ұғымына белгілі біртүрлі-мәдени қауымдастықтың ұжымдық санасы ретінде қараймыз. Демек, тілдік тұлға қалыптастыру – маңызды, әрі көпқырлы үдеріс.

Жазушының тілдік тұлғасын тануда оқыту үдерісін белсендіру оқушылардың қызығушылықтарының ерекшеліктеріне және нақты оқу міндеттеріне сәйкес ұйымдастырылған өзіндік жұмыстарын ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Оқушылардың оқу үдерісінде оларға жеке және сараланған көзқараспен анықталып, білім мен дағдыны қалыптастыруға, бекітуге бағытталған тапсырмалар жүйесі автордың шығармаларындағы сөз қолданыстарға талдау жасауға, мағыналық реңктерін айқындауға, тілдік бірліктердің автордың сөз саптауында айшықтала бедерленуін, түрленуін көрсетуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті (салыстырмалы - салғастырмалы лингвомәдени сараптама). Филол. ғыл. докт. дис. - Алматы, 2004. – 338 б.
2. Айтова Н. Қазақ тіліндегі түр-түс атауларының когнитивтік семантикасы. Филология ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Қолжазба. - Алматы, 2005. - 146 б.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: Наука, 1987. - 261 с.

4. Ли В.С. Парадигмы знания в современной лингвистике. – Алматы, 2003. – 138 с.
5. Шалабай Б. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Астана, 2017.- 154 б.
6. Виноградов В.В. О языке художественной прозы.– М. – 1980. -83 с.
7. Катаев В.Б. К постановке проблемы образа автора. Научные доклады высшей школы. Серия «Филологические науки», 1966. – №1.-29 с.
8. Құлманов С.Қ. Қазақ тіліндегі мүмкіндік модалділігінің функционалды семантикалық көрісі. – Алматы, 2004.
9. Оразалин К. Абайдан соң. 1-том. - Алматы: «ҚазАқпарат» баспасы, 2008. – 51 б.

ӘОЖ: 316.472.4:811.512.122

ҚАЗАҚ ТІЛІН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРГЕ ТАНЫМАЛ ЕТУ ҮШІН КОНТЕНТ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Оралбай Ақбота Оңдасынқызы

oralbay.akbota@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Филология факультеті, «Қазақ филологиясы» (тіл бағыты)
мамандығының 2 курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Ж. Өмірбекова

Қазіргі таңда жаһандану үдерісінің қарқынды жүруіне байланысты қазақ тілінің қоғамдағы рөлін нығайту және оның қолданылу аясын кеңейту мәселесі өзекті тақырыптардың біріне айналып отыр. Әлеуметтік желілер – тілдік ортаны қалыптастыру мен дамытуда үлкен маңызға ие платформа болғандықтан, оларды қазақ тілінің танымалдылығын арттыру құралы ретінде қарастыру қажет.

Цифрлық технологиялардың дамуы адамдардың ақпарат алмасу тәсілдерін түбегейлі өзгертті, нәтижесінде дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдары өз орнын әлеуметтік желілерге беруде. Әлеуметтік медиа жастар арасындағы негізгі коммуникациялық құралға айналғандықтан, қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтудің тиімді жолдарының бірі – осы платформаларда сапалы контент қалыптастыру болып табылады. Бұл үрдіс, әсіресе, қазақ тілінің заманауи қоғамдағы сұранысын арттыру және оны күнделікті қолданысқа енгізу мақсатында маңызды болып саналады.

Сонымен қатар, қазақ тіліне деген сұранысты күшейту үшін әлеуметтік желілерде жүйелі әрі тартымды контент стратегияларын әзірлеу қажет. Бұл стратегиялар тек қазақ тілін үйренушілерге ғана емес, оны еркін меңгерген азаматтарға да бағытталуы тиіс, себебі тілді қолданушылар санының артуы оның қоғамдық мәртебесінің жоғарылауына ықпал етеді. Осылайша, әлеуметтік желілер қазақ тілін танымал етудің маңызды құралына айналып, оны мемлекеттік тіл мәртебесіне сай кеңінен қолдануға мүмкіндік береді.

Осы тұрғыда Н. Ахметов: «Әлеуметтік желілерде тілдің қолданылуы оның тек коммуникативтік қызметін ғана емес, сонымен бірге қоғамдық және мәдени қызметін де іске асырады. Әлеуметтік медианың тиімділігі тілдің жаңа формаларын, терминдерін, сөз тіркестерін қалыптастыруға мүмкіншілік туғызады», – деген тұжырым жасайды [1]. Сонымен қатар Ш. Әбдірайымова әлеуметтік желілердің тілдік өзгерістерге әсерін, оның ішінде тілдік инновациялардың пайда болуы мен ұлттық тілдің өзге тілдермен салыстырғанда қолданылу деңгейінің артуын атап өткен. Оның зерттеулерінде әлеуметтік желілерде көп жағдайда жастар арасында жаңа сөздер мен сөз тіркестерінің пайда болуы, тіпті халықаралық терминдердің де қазақша баламаларының қалыптасуы белсенді жүретіні көрсетіледі [2].